

30.
CUMANIA

A Kecskeméti Katona József Múzeum évkönyve

2023

Főszerkesztő

dr. Pánya István

Szerkesztőbizottság

Hajagos Csaba, Wilhelm Gábor

Tördelés és borítóterv

Nagy Nikolett Vivien

Fordítás, nyelvi lektorálás

Osztényi Éva Gizella

Lektorok

dr. Bereznai Zsuzsanna néprajzkutató

dr. Voigt Vilmos professor emeritus ELTE Folklóre Tanszék

Borítón szereplő kép

Gránátbetétes arany csüngő Tiszaugról (Kiss Béla felvétele)

Nyomda

Central Dabasi Nyomda Zrt., Dabas

ISSN 0133-6088

Kiadja a Kecskeméti Katona József Múzeum

Felelős kiadó: dr. Rosta Szabolcs múzeumigazgató

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó	7
In memoriam	
<i>Novák László Ferenc (1947–2023)</i>	
Önéletrajz.....	9
Bereznai Zsuzsanna	
A Három város kutatója, Novák László Ferenc munkássága.....	21
Numizmatika	
A. Vida István	
Carinus aureusa Kunpezérről	33
Steuer István – A. Vida István	
A csólyospálosi éremlelet – előzetes beszámoló	37
Raško Ramadanski – Pányá István	
Scyphatos éremlelet Kunbaracsról	51
Régészet	
Soós Roland	
Egy La Tène kori sarkantyú Hajós határából	65
Kovács Péter – Pányá István	
Újabb, a dunai lovasisteneket ábrázoló ólomtábla Kelebiáról.....	69
Szabó Ernő	
Adatok a Dunavecsehez kötődő római kőemlékekhez.....	75
B. Tóth Ágnes	
A „tipikus”, a „ritka” és az „egyedi”, avagy mitől „gepida” egy temető? Jelenségek és leletek a tiszai sírmezőből	103
Wilhelm Ákos Sándor – Flesch Márton	
A fülöpszállás-balázspusztai (izsák-balázspusztai) nyereg újabb rekonstrukciója. Észrevételek a honfoglalás kori nyergek szerkezetéhez II.....	135
Katona-Kiss Attila	
A Temes vidéki kunok. Régészeti és helynévi adatok a Borcsol nemzetség történetéhez	157
Pányá István – Buzás Gergely – Borbás Benjámín – Rácz Bernát	
A középkori Valfer templomának felszerelése	215
Fazekas András Kristóf – Pányá István – Mordovin Maxim	
Műszeres terepbejárások a középkori Ágasegyháza területén	235
Rácz Bernát – Pányá István	
Késő középkori zarándokampulla Katymárról	251
Balogh Jánosné Horváth Terézia – Faragó J. Csaba	
Késő gótikus ruhakapcsokról – Bács-Kiskun vármegyei példákkal	265
Rácz Miklós – Gillich Olivér	
A dunapataji református templom felújítása kapcsán tett építéstörténeti megfigyelések eredményei	301
Pányá István	
Emlékezés Szabó Kálmánra – A borbási templom feltárása.....	339
Néprajz	
Majláthné Sipos Csilla	
A Közép-Tisza-vidék gazdasága a 13–16. században.....	355
Bereznai Zsuzsanna	
Kecskemét népi hiedelemvilága. Népi hiedelmek a régmúltra való visszatekintésben (X–XVIII. század)	381

Romsics Imre	
A pota néprajzi csoport kutatásának 200 esztendeje	405
Helytörténet	
Kálmán Dániel – Pánya István	
16. századi Solt vármegyei címereslevelek	419
Fóti Miklós – Pánya István	
Adatok Kalocsa késő középkori-hódoltságkori helyrajzához és történetéhez.....	445
Novák László Ferenc	
A „hála” kifejeződései a XVII-XIX. században Nagykőrös példáján. Az ajándék-diszkréció-korrupció történeti gyökereihez	467
Bezsenyi Ádám	
Alulhajtós szélmalom Kiskunfélegyházán – egy ipari innováció története.....	481
Bezsenyi Ádám	
Szárasmalmok Kecskeméten.....	507
Novák László Ferenc	
Trianon árnyékában. Nagykőrös a Tanácsköztársaság hónapjaiban	525
Kis Krisztián Bálint	
A Kiskunság nyomdászata és könyvkereskedői a kezdetektől az első világháború végéig	535
Árvai-Józsa Kitty	
Egy megőrzésre érdemes gyöngyszem a belvárosban. A kecskeméti Orvos- és Gyógyszertörténeti Múzeum épületének története	547
Múzeumi arcképcsarnok	
Bezsenyi Ádám - Pánya István	
Kecel kutatója, Iván László	559
Nothof Éva – Pánya István	
Emlékezés dr. Horváth Zoltánra (1946-2021).....	565
Pánya István	
Nothof Éva helytörténész. Életmű interjú.....	567
Szerzői adatok.....	572
Summaries.....	574

*Pánya István – Buzás Gergely –
Borbás Benjámín – Rácz Bernát*

A középkori Valfer templomának felszerelése

BEVEZETÉS

Az egykori török hódoltság területén, azon belül is legfőképp az Alföldön, számtalan helyen megtalálhatjuk az elpusztult középkori egyházak nyomait. Akadnak szerencsésebb sorsú épületek, melyeket különféle okokból nem bontottak el alapjukig, s így valamennyi felmenő faluk is megmaradt. E pusztatemplomok égbe meredő falai mementóként emlékeztetnek bennünket a magyarság letűnt, virágzó időszakára. A legtöbb középkori egyházunk azonban szomorúbb végzet jutott: a török hódoltság idején romba dőltek, köveiket és tégláikat az újkorban különféle magán- és középületben használták fel. Ezek helyét a szántóföldeken, erdőkben és gyepeken csupán a felszint borító kő- és téglatormelék jelzi.

Akár álló romot, akár egy földig elbontott templom helyét vizsgáljuk, leginkább alaprajzi, építészeti és időrendi megfigyeléseket tehetünk. Szerencsés esetben felvázolhatjuk az egykori épület méreteit, tömegrekonstrukciót készíthetünk és a meglévő, valamint a földből előkerült töredékekből következtethetünk az építéskor alkalmazott megoldásokra (párkányok, boltozatok, padlók, festések, freskók stb.).

Az egykori templombelsőről azonban a legtöbb esetben igen keveset tudhatunk meg, hiszen a kora újkori pusztulások és a – többnyire újkori – bontások után a legtöbb értékes, valamire való tárgyat összeszedték és elvitték. Különösen igaz ez a fémtárgyakra, melyeket eredeti formájukban, illetve feldolgozva is újra lehetett hasznosítani. Egészen a közelmúltig, a 2000-es évek második feléig, a 2010-es évek elejéig a régészeti kutatásokban nem nagyon volt elterjedve a fémkereső készülék, így az esetlegesen a földben maradt fémtárgyak előkerülési esélye igen változó volt. A fémdetektorok hazai elterjedése, és a feltárásokon való mindennapos alkalmazása ezen nagymértékben változtatott. Ugrásszerűen megnőtt egyházi épületekben használt kegytárgyakhoz (korpuszok, ereklyetartó kereszték, körmeneti kereszték stb.) kapcsolható töredékek száma, valamint számtalan templomnál kerültek elő az egykori berendezések fémrészei (pántok, zsanérok, záruk, lakatok, kulcsok, lemezborítások, ólomüveg rögzítő sínek stb.).¹ E leletekből a régészek, építészek és művészettörténészek kiegészíthetik a feltárás során előkerült épületmaradványokból rekonstruált képet. Mindent egybevetve azonban ez a tudásanyag is rendkívül kevés támpontot ad az egykori templomok belsőjéről, a berendezési tárgyairól.

A Kecskeméti Katona József Múzeum középkori településkutatási programja keretében sor került a Duna-Tisza köze középkori forrásainak mélyreható vizsgálatára. Ennek során került elő néhány okirat, mely megőrizte egy mára eltűnt Bodrog vámegei település – Valfer – egyházának belső berendezéseit tartalmazó felsorolást. E források két szempontból különlegesen fontosak. Egyrészt viszonylag kevés írott forrás maradt fenn, melyből képet alkothatnánk a középkori egyházi épületek belső felszereléseiről. Ezek is jobbra monostorok, apátságok berendezéseinek felsorolását őrizték meg,² a kisebb falvak templomairól sajnos jóval kevesebb iratot ismerünk.³ Másrészt a Duna-Tisza közén az egyházi épületek felszereléseiről szóló írott forrás alig maradt az utókorra. Két kora újkori forrásról tudunk, az egyik a kalocsai székesegyház Váradra, illetve a bátmonostori apátság Kisvárdára menekített kegytárgyait tartalmazza.⁴ A valferi templom leírása régészeti, építészeti és művészettörténeti

1 Dr. Rosta Szabolcs szíves szóbeli közlése szerint Bugac – Pétermonostora lelőhely 2010 és 2022 között zajló feltárása legalább 10.000 fémtárgyat eredményezett.

2 Ipolyság (Bars vm.) 1446: DL 25199, DL 13926, DL 13925, DL 13924, Óbuda (Pest vm.) DL 15996, Pannonhalma (Győr vm.) Sörös 1903 248–258., Kolozsmonostor (Kolozs vm.) Jakó 1990 119.

3 Szond (Bács vm.) DL 16323, Kisfalud (Sopron vm.) DL 61572, Nagyszemjén (Szabolcs vm.) DL 53661, DL 56603, ZsO IV. 137., Szepes (Szepes vm.) DF 272750, ZsO III. 260–261., továbbá lásd még DF 266765, ZsO IV. 56–57., Pozsony (Pozsony vm.) DF 242954

4 Kalocsa: MOLNÁR Antal 2004 46., Bátmonostor: MIKÓ Árpád – MOLNÁR Antal 2003 305., 308.

szempontból is kiváló forrás, hiszen tudomásunk szerint eddig ez az egyetlen, viszonylag részletes leírás, melyből rekonstruálhatjuk egy Duna-Tisza közti templom belsejét. Következőkben egyrészt bemutatjuk Valfer település elhelyezkedését és történetét, másrészt kísérletet teszünk a falusi templom berendezéseiről szóló leírások értelmezésére.

A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETE

A település Árpád-kori történetét nem ismerjük. Jelen ismereteink szerint valószínű, hogy a nagy kiterjedésű Aranyán birtokból alakult ki a 13. század második felében.⁵ Legkorábbi említése 1347-ből való, amikor Valferi Lőrinc fia, a Csitárnak mondott Miklós (*Nicolai filij Laurency dicti Cytar de Volfer*) pereskedett a szomszédos gergelyi nemesekkel és a Sulyok család tagjaival.⁶ A Valfer férfinév német eredetű (*Wolfer-Wolferger-Walfer*), s talán a birtok alapítójának (német hospes?) nevét őrizhette meg.⁷ A családhoz tartozott a Valfer szomszédóságában, attól északra fekvő Asszonyfalva, illetve Bács vármegyében fekvő Csimor (*Chimor*) falu és Jobbágytelek pusztja.⁸ Valferi Miklós tevékenyen részt vett a megye életében, illetve fejlesztette birtokait. 1364-ben a nádor és Bodrog vármegye nemessége törvényszéket tartott, melyen Miklós is részt vett.⁹ 1375-ben I. Lajos király engedélyezte, hogy jobbágysági felett, a bűnügyek kivételével, szabadon bíraskodjon.¹⁰ 1377-ben Asszonyfalva birtokon Szent Dorottya tiszteletére kápolnát (*Capellam seu oratorium absque Cimiterio*) emelt.¹¹

Valfer és Asszonyfalva lakóinak nyugalmát számtalan hatalmaskodás árnyékolta be. A ránk maradt források alapján úgy tűnik, a legtöbb összetűzés a kalocsai érsekség apáti uradalmával történt. 1350-ből ismerjük az első ilyen esetet, amikor az érsek apáti tiszttartója fényes nappal embereivel együtt hatalmaskodva rátört Valferi Miklós réjtjére, ahol a „*kaszával dolgozó embereket borzasztóan megverték, míg vérük nem folyt, s lábuk ama tagját, amelyet köznyelven yn-nek neveznek, elvágták*”, illetve az apátival szomszédos valferi és asszonyfalvi szántókat engedély nélkül szántották.¹² Ebből az iratból tudjuk, hogy Valferi Miklós két birtoka Apáti közvetlen szomszédosa volt.

A 15. század elején Valfer és Asszonyfalva részben Töttös László, részben pedig Szántói Morhátinak nevezett Mihály fia Miklós és nővérének, Örsi Mihály lányának, Dorottyának a kezében volt.¹³ Arról, hogy milyen módon kerül az említett birtokosokhoz, nem maradt ránk oklevél. Utóbbiak örökösödési szerződést kötöttek Szántói Demeterrel és unokatestvérével, Jakabbal, hogy kölcsönösen öröklék egymás birtokait. A fennmaradt iratok alapján tudjuk, hogy a Szántóiak birtokrésze a Töttös családhoz kerülhetett, s bírták is azokat a 16. század első feléig.

A tulajdonos változásával nem szűntek meg a hatalmaskodások. 1401 elején az apáti uradalom jobbágysági fegyveresen Valferre és Asszonyfalvára törtek, ahol erőszakoskodtak és fosztogattak.¹⁴ Töttös László panaszára Bodrog vármegye hatósága eltiltotta a kalocsai érseket a valferi szántók, halászhelyek használatától.¹⁵

A tiltás ellenére az érsek emberei továbbra is dúlták Töttös László birtokait. 1401 tavaszán, nagycsütörtökön (*feria quinta Parazzeue*) János apáti plébános büntársaival Valferre ment, ahol „*előre kitérvelt, gyűlöletből fakadó gonoszsággal*” elrabolta a valferi plébános minden egyházi felszerelését, ruháját, ingóságait és készpénzét (1. melléklet).¹⁶ (Az elvitt javak részletes bemutatása a tanulmány második felében következik.)

A következő, valamivel több mint egy évtizedről nincs adatunk, azonban 1413-ban a kalocsai érsek apáti emberei ismét Valferre törtek. Egyik alkalommal a Vejszémalonya (*Veyzesmolonia*) és a Díszkút (*Diskwth*) nevű halastavak rekesztőit tették tönkre (*excidendo destruxissent*). Más alkalmakkor megverték, nyílzáporral és lándzsadöfésekkel akarták megölni a falu lakóit, illetve a valferi jobbágyok apáti piacra tartó feleségeit (hús asszonyt) Apátiban kifosztották.¹⁷ Ugyanebben az évben az érsekség apáti és darvasi jobbágysági Valferre mentek, ahol a Duna felé vezető közutat használhatatlanná tették.¹⁸

Töttös László halála után folytatódott a falu kálváriája, ám ezúttal a Lazarevics István szerb despota Apáti mezővárosban lakó tisztjei hatalmaskodtak a valferieken. 1417-ben Apátihoz csatolták a falu területén fekvő Halásztelek (*Halasztelek*) nevű szántót és a Verestér (*Verester*) nevű erdőt, lehalászták a Bodrogtó (*Bodroghow*) és Malanya (*Malanya*) halastavakat, illetve tönkretették a Lávászvíz (*Lauaszwyz*) és Menyér (*Mener*) nevű halrekesztőket.¹⁹

5 GYÖRFFY György 1963 706–707.

6 1347: ZO II. 267., DL 76854

7 1157: CD II. 144.,

8 1375: ZO III. 601., DL 87490

9 1364: ZO III. 244.

10 1375: ZO III. 601., DL 87490

11 1377: ZO IV. 15.

12 1350: ZO II. 440., DL 76972, AO XXXIV. 309.

13 1401: ZO V. 238–240., illetve 1403: ZsO II/1. 267., DL 12821

14 1401: ZO V. 238., 240.

15 1401: ZO V. 239.

16 1401: ZO V. 248.

17 1413: ZO VI. 239.

18 1413: ZO VI. 254.

19 1417: ZO VI. 463., 464., DL 79429, illetve ZO VI. 466.

1425-ben az érsekség darvasi jobbágysai a Valferen található Rákostó (*Racosto*), Paptava (*Paptava*) és Kétmalonya (*Kethmalonnya*) nevezetű halastavakat halászhelyeikkel és halrekesztékekkel együtt törvénytelenül használták, továbbá az ugyanitt található Kiskútvejsze (*Kyskuthveyze*) nevű tavuknak a közönségesen vejsznek (*veyzt*) nevezett halkrekesztőjét eltávolították és elégették.²⁰

1429-ben János kalocsai érsek és a néhai Töttös László özvegye, Orsolya és fia, ifjabb Töttös László egyezséget kötött, hogy az érsek jobbágysai által okozott károk egy részéért az érsek kárpótlást ad, illetve Valfer település határait – a későbbi viták elkerülése végett – közösen bejárják (2. melléklet).²¹ (Ennek bemutatása a fentebb már említett 1401. évi irattal együtt a tanulmány második felében következik.) Az évekig zajló, kölcsönös hatalmaskodások során „számtalan sérelem, kár, ártalom, valamint emberek meggyilkolása, ütlegetése, megsebesítése, vérének ontása, foglyul ejtése és kínzása, továbbá dolgoknak és javaknak elhordása, egyházaknak és házaknak felegetése, birtokok feldúlása, földeknek, erdőknek, rétegeknek és további tartozékoknak elfoglalása, elbitorlása és visszatartása, valamint a viszálykodásból és veszekedésből származó másfajta gonoszságok és hatalmaskodások” történtek.

Azt gondolhatnánk, hogy az egyezséget követően a valferiek meglehetősen mozgalmas élete nyugalmasabbá vált, azonban egy évvel később az érsekség jobbágysai tovább folytatták törvénytelenégeiket. A szomszédos darvasiak a falu lakóira törtek, elhajtották jószágait elhajtották, a település szélén fekvő erdőt pedig teljesen kivágták.²² Kegyetlenségüket mutatja, hogy egy György nevű valferi jobbágyot „Isten fiához hasonlatosan, keresztre feszítették, s midőn már az ugyanazon Apátiban élő népek és jobbágyok azt látták, hogy szenvedései közepette már-már földi létének vége felé közeledik, csak akkor adták vissza pénzbeli fizetség ellenében.”²³

1433-ban az érsek tisztartói a szomszédos – érseki birtokok – jobbágysaival kivágták a valferiek Veresharaszth (*Veresharazth*) nevű erdejét, mellyel tetemes károkat okoztak, továbbá a településről 40 jobbágyot elűzték.²⁴

1439-ben bátmonostori Töttös László önmaga és Péter nevű fia nevében szolgájának, máréi Gunya Mihály fia Mihálynak „mint osztályos testvérenek” adta Valfert és Asszonyfalvát.²⁵ Mihály azonban meghalt és a két birtok visszakerült Töttös Lászlóhoz. 1440-ben Töttös László a bodrogi sedrián tiltakozott Gunya Mihály özvegye ellen, mivel a Valfer és Asszonyfalva birtokok visszaadásáért kikötött 100 forintot nem vette föl.²⁶

1448-ban az érseki jobbágyok ismét zaklatták a valferieket. Engedély nélkül használták a Halászteleke (*Halazteleke*) és Malonya (*Malonya*) prédiúmot, a Malonyaerdeje (*Malonyerdeye*) és Csobotszigete (*Chobothzigethe*) erdőt, továbbá a Nagyholtiduna (*Nagholthduna*), Rákostava (*Rakosthova*), Paptava (*Papthowa*) és Malony (*Malony*) halastavakat.²⁷

1453-ból fennmaradt egy jegyzék melyben az előző évben a falunak okozott károkat írták össze. Eszerint az apátiai 178 birkát (*pecora*) raboltak el, s a jobbák közül 40-et megöltek és hátra hagytak. A többi birkát az apáti várkastély előtti karámban tartották étlen-szomjan, ezért rengeteg elpusztult belőlük. A megmaradt birkákat Töttös László 28 db százdénáros forintért és 88 db birodalmi dénárért válthatta vissza. A zaklatások idején számos valferi jobbágy zárkózott be otthonába, mivel „nem mertek kimenni lakhelyeikről a gabonájuk és szénájuk begyűjtésére, és különösen a halak fogására szolgáló vízi rekesztők (*clausuras aquarum*) begyűjtésére, így összesen több mint 100 aranyforintnyi kárt szenvedtek.” A jegyzék szerint az érsek emberei elvittek a Csobotszigete (*Chobothzygeche*) erdőből több mint 100 hajónyi fát, 1452 telén ötször halásztak a Rákostó (*Racosto*) halastaván, valamint lovakat vittek el a jobbágyok ménéséből (*equaces jobagionis*).²⁸

1453-ban az érsek emberei ismét feldúlták a falu templomát. Az apáti udvarbírók (*provisores curie*) embereikkel a falu „Chobatzigethe és Malonyaaya nevezetű erdőit, a Holth-Duna, Malonya és Malonyaaya, Rakostho és Papthawa nevezetű halastavakkal együtt azoknak kezéből jogtalanul és illetéktelenül lefoglalták”.²⁹ Később Valfert „megrohanva, ott pedig ugyanannak jobbágysai közül néhányat jogtalanul és azoknak bármiféle vétsége nélkül halálos sérülésekkel megsebesítettek, másokat súlyosan összeverték, a tisztas szüzeket és asszonyokat pedig illetlen és korholó szavakkal illették, az említett jobbágyok házainak ajtajait pedig betörték, s ugyanazon házakból bizonyos ládákat a jobbágyok, nem kevésbé a említett Valfer birtok plébániatemploma plébánosának ott fellelt összes dolgával és javával együtt elvitték, valamint ugyanazon felperesnek az említett plébános házában fellelt egyik familiárisát, név szerint Régi Andrást, miután hasonló módon súlyosan és iszonyú módon összeverték, ugyanazon felperesnek egy Mátyás nevű jobbágyával együtt foglyul ejtették,

20 1425: ZO VIII. 241.

21 1429: ZO VIII. 374–376., DL 80202

22 1430: ZO VIII. 409.

23 1430: ZO VIII. 433.

24 1433: ZO VIII. 510.

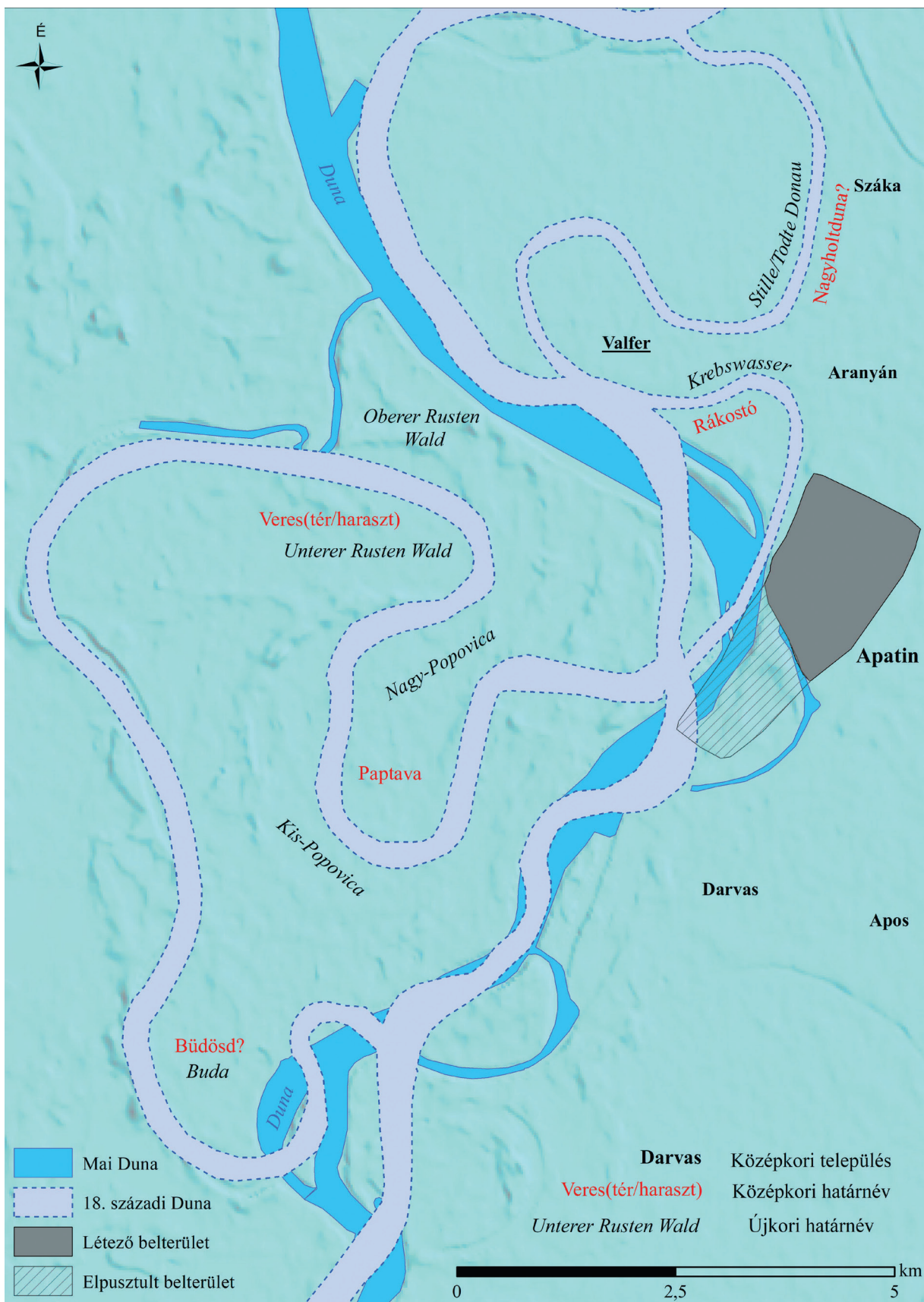
25 1439: DL 80666, FENYVESI László 2000 298.

26 1440: ZO IX. 5.

27 1448: DL 88231, egy másik 1448. évi iratban Halászteleke (*Halazteleke*) és Újfalva (*Wyfalw*) prédiúmot, továbbá Molony szántóföldjeit, erdőjét és halastavát, továbbá Rákostó (*Rakustho*), Molonyaaja (*Molonyaya*), Paptava (*Papthawa*) halastavát, a nagy holt Dunát (*magnum mortuum Danubium*), és a Csobotszigete (*Chobothzigethe*) és Malonyaerdeje (*Malonyaerdeye*) nevezetű erdőt, lásd 1448: DL 80925, ZO IX. 199.

28 1453: ZO XII. 23

29 1453: DL 81111, ZO IX. 368.

1. kép – Valfer környékének középkori topográfiája

és megkötözvén őket, két lóval, valamint fegyverekkel és nyergekkel együtt az említett apáti castellumba vitték és hurcolták el őket.” Ezen irat szerint a település templomát legalább három alkalommal, 1401-ben és 1429-ben, hanem 1453-ban is megrongálták, illetve kirabolták.

1458-ban János kalocsai érsek apáti várnagya az Apátiban, Darvason és Aranyánban lakó jobbágyaival Valferre ment, ahol az embereivel a Menyérhát (*Menerhath*) nevű rétet lekaszálták és a szénát elhordták. Később a falu halastavait lehalászták, valamint a falu Molonya, Büdösd (*Bydesth*) és Csobotszigete (*Choboth Zygethe*) nevezetű erdőit kivágták. Aesetek kivizsgálására során Töttös László Valferre utazott, s odahívta a vármegye ítélőszékének tagjait is. Ekkor azonban az apátiak az „*érsekúrnak, ti., uruknak, saját parancsára és akaratából, fegyveresen és hatalmaskodva megrohanták ugyanazon Theuthes Lászlót és az említett más nemeseket. Miután néhányukat kemény szavakkal illették és megsebesítették, néhányat pedig közülük onnan elűztek, közülük páran a plébániatemplomban és a szalmában rejtőztek el és így mentették meg magukat. A tisztességes asszonyokat pedig, ti., az említett Theuthes László mondott Valfer birtokán élő jobbágyainak feleségeit a lovak szügyeivel letiporták, hatalmaskodást követve el ezáltal ugyanazon felperesnek sérelmére és jogának igen nagy csorbulására.*”³⁰

1464-ben Töttös László fia, Péter fiú utód nélkül meghalt. Édesapja 1466-ban örökösödési szerződést kötött Várdai István kalocsai érsekkel. Az öregedő, egyre inkább elaggott, valahol a hetvenedik életéve felé járó Töttös László fiúgyermek hiányában valamennyi birtokát az érsekre hagyja, akitől 8000 forintot vett fel ennek fejében. A Töttösök magvaszakadtával így került a hatalmas vagyon a kisvárdai Várdai család kezébe.³¹

A település későbbi sorsát csupán hézagosan ismerjük. Az 1520-22. évi Bodrog vármegyei gabonatizedjegyzék szerint a 16. század elején lakossága a környékbéli bodrogi településekhez hasonlóan magyar volt.³² Nem sokkal később, a mohácsi csatát követő időszakban elnéptelenedett, később a település területére balkáni eredetű, szláv lakosság költözött.³³ 1560-ban Varfel néven került be a török adójegyzékbe. A középkori Száka falut ugyanekkor „Varfel falu közelében” megjegyzéssel vették fel. Ekkor még különálló települések lehettek. 1570-ben Varfel önállóan szerepel, ám 1578-ban Varfel Szakova néven találjuk meg a török adójegyzékben. Ez jelzi, hogy Szakova (Száka) falut és Varfelt egy birtoktestként kezelték ekkoriban.³⁴ Valfer 16. század közepétől beköltöző délszláv lakossága a 17. század elején költözhetett el, ugyanis a 17. századi forrásokban már nem találjuk meg a falu említéseit. Neve feledésbe merült, a falu helyét sem tartották számon a környék délszláv lakói.

A település elhelyezkedése

Valfer helye a fentebb bemutatott iratok alapján nagyvonalakban meghatározható. A különféle hatalmaskodások kapcsán rendre említik a település prédiúmain (*Halászteleke, Malonya*), halastavait ([Nagy]Holt-Duna, [Két/Vejszés]Malonya és Malonyaája, Rákostó, Paptava, Lávasvíz, Menyér, Bodrogtó, Díszkút), erdeit (*Molonya*[ája/erdeje], Büdösd, Csobotszigete, Veresharasz/tér) és rétyjét (*Menyerhát*) melyek alapján egyértelműen egy Duna mellett fekvő, javarészt halászból és ártéri gazdálkodásból élő falu képe bontakozik ki. Néhány határnév a középkori lakosság 16. századi pusztulása és a délszláv lakosság beáramlása ellenére kisebb-nagyobb torzulással fennmaradt (1. kép). A Paptava emléket az Apátitól nyugatra fekvő (Nagy/Kis, Veliki/Mala) Popotvitza terület rész őrzi.³⁵ A Rákostó elnevezés a 18-19. századi térképeken *Lacus Cancrina* (Rákok tava)/Krebswasser (Rákosvíz) néven található meg Apátintól északnyugatra, a Duna árterében.³⁶ Ettől északra terül el a Duna hatalmas, elhagyott kanyarulata (18-20. századi térképeken *Antiquus Danubius, Todte/Stille-Donau/Mirni Dunav*), mely valószínűleg a Valfernél említett Nagyholtduna halastóval lehet azonos.³⁷ Talán a Büdösd erdő helyét jelzi a várostól délnyugatra található Buda(-erdő), a Veres(harasz/tér) erdő nevét pedig tőle északra elterülő *Rustenwald* (Rozsdás erdő).

A középkori oklevelekből ismerünk néhány adatot, melyek alapján tovább pontosíthatjuk a falu elhelyezkedését. 1401-ben egy hatalmaskodás során egy Valfer és Aranyán közt fekvő erdőt említenek.³⁸ Aranyán helyét ismerjük, Apáti közvetlen északi szomszédosa volt a késő középkorban, helyét, a Kutska/Kucska halom nevű földnyelvtől keletre Aranyasként jelölték a 18. században.³⁹ Egy 1417. évi oklevélből tudjuk, hogy Apátihoz csatolták a falu területén fekvő Halásztelek (*Halaztelek*) nevű szántót és a Verestér (*Verester*) nevű erdőt.⁴⁰ Fentebb szó volt arról, hogy az 1578. évi defterben Valfert és Száka falut egyben, Varfel Szakova néven jegyezték fel, így

30 1458: ZO X. 28.

31 1466: KAPOCS Nándor – KŐHEGYI Mihály 1983 54., DL 16378, ZO X. 382., 384.

32 1520: DL 37163; 1522: SZABÓ István 1954 67., DL 37328

33 1570: KÁLDY-NAGY Gyula 2008 202.

34 FÓTI Miklós – PÁNYA István 2022a 114., 2022b 179.

35 MNL OL S12 D11 N00141/01

36 MNL OL S11 N00001, MNL OL S12 D16 N00009, PAPP György – RAJSZI Ilona 2006 28. „*Apathin ... fekszik delnyugat felöl a Duna, es a sok rákóktól nevet öröklő Krebswassernek ejszak nyugati partján.*”

37 MNL OL S12 D16 N00009

38 1401: ZO V. 239.

39 MNL OL S11 N00001

40 1417: ZO VI. 463., 464., DL 79429

2. kép – Valfer feltételezett belterületének helye, a Kutska halom elhelyezkedése (Második katonai felmérés)

minden bizonnyal közvetlen szomszédai voltak egymásnak. Összességében elmondható, hogy Valfer nyugat felé a Dunával és a széles, mocsaras árterével, északkeleti irányban Száka birtokkal, keletről Aranyánnal, délkeleti irányból pedig Apáti mezővárossal lehetett határos.

A település belterületéről nincs közvetlen adatunk, sajnos sem írott forrásokban, sem történeti térképeken nem ábrázolják. A közvetett adatok alapján azonban erős a gyanú, hogy a Kutska/Kucska nevű félszigetszerű, ártérbe nyúló földnyelven létezett egykor (2. kép). A Duna jobb és balpartján is megfigyelhetők hasonló topográfiájú középkori települések (Dávod, Hercegszántó, Küllőd, Béreg, Szond). Ezt az elméletet támasztja alá az is, hogy 1413-ban az érsekség apáti és darvasi jobbágysai Valferre mentek, ahol használhatatlanná tették a Duna felé vezető közutat.⁴¹ Ha megnézzük az említett, kelet-nyugat irányú földnyelvet, érthető, hogy miért történt az említett károkozás. Lényegében a településre vezető (valószínűleg egyetlen) útról volt szó, mely keleti irányba, a Duna mentén futó főútról ágazott le és kapcsolta ezzel a Bodrog vármegyei, tágabb értelemben pedig a Duna-Tisza közti gazdasági vérkeringésbe.⁴² Valfer belterületét régészeti kutatással lehetne pontosan meghatározni, s az iratokban említett templomok pontosan helyhez kötni. A külterületének kiterjedését azonban a táj kora újkori és újkorai átalakulása miatt nem lehet földrajzilag jobban körülhatárolni. A Duna medre a 19-20. századi szabályozások előtt évről-évre változott kisebb-nagyobb mértékben. Ennek egyik legjobb példája Apatin belterületének eltűnése. A 18. század közepétől a folyó apránként elmosta a mezőváros déli és délnyugati utcáit, így a település templomát is le kellett bontani és odább újra fel kellett építeni.⁴³

41 1413: ZO VI. 254. „quandam viam magnam seu publicam de dicta possessione Valfer ad fluvium Danobi tendentem concludi seu obfuscarum”

42 PÁNYI István 2022 47.

43 MNL OL S12 D16 No28, S11 No1073, 1501, 1741

3. kép – Közép-Európából származó kehely, 15. század (New York, The Metropolitan Museum of Art, 13.41.3)

4. kép – Harang Sároskőszegről, 14. század második fele. <https://arheologia.hu/pillantas-egy-kozepkori-templom-felszerelseibe>

A VALFERI TEMPLOM FELSZERELÉSEINEK LEÍRÁSA

A település történetéből számunkra a Töttösök és a kalocsai érsekség közti vita érdekes. Korábban említettük, hogy az érsek embere, János, apáti plébános büntársaival együtt 1401-ben kirabolta Máté, valferi plébánost. Elvittek egy jó *antiphonalet*, egy *psalteriumot* és egy *lectoriale*. továbbá egy 17 aranyforint értékű *strangulumot* egy 4 aranyforint értékű bőrből készült köpenyt (*pellicium*) ezen felül egy erszényben található 12 aranyforintot, egy 4 aranyforint értékű kámszát (*capucium*), a plébános ágát minden tartozékával, egy 100 dénár értékű bakancsát, (*unam caligam centum novos valentem*) és egy 100 dénár értékű iskolai kámszóját (*capucium scolaris*).

Mivel középkori falusi plébániák könyvtáiról alig van adatunk, így minden ilyen feljegyzést meg kell becslnünk. Valferről mindössze három, a liturgiához használt szertartáskönyvet tudtak elvinni, amelyek a misék elengedhetetlen kellékei voltak. Az *antifonale* olyan szentírási szövegeket tartalmazott, amelyeket a szertartások során énekeltek, a *psalteriumban* szintén a misén énekelte ószövetségi zsoltárokat lehetett olvasni, a *lectoriale* – amely, szemben az előbbi két könyvvel a plébános személyes tulajdonát képezte – a mise igeliturgiája során felolvasott bibliai szövegekből volt összeállítva. E három kódex azonban nem fedte le egy templom teljes liturgiai szükségletét. Hiányoznak a legfontosabb könyvek: az evangéliumi részleteket tartalmazó *evangeliarium*, a mise szertartási szövegeit tartalmazó *sacramentarium*, és az áldások szövegeit tartalmazó *benedictionale* vagy legalábbis az ezek szövegeit egyesítve összefoglaló *missale*. Ugyanakkor a Szentírás hiánya nem feltűnő, hiszen az ebben a korban még nem tartozott sem a templomok általános felszereléséhez, sem a falusi plébánosok könyvtárához. A csupán néhány liturgikus könyvből álló „könyvtára” arra vall, hogy Máté, valferi plébánost – csakúgy, mint a kor falusi plébánosainak túlnyomó többségét – aligha sorolhatjuk a korszak értelmiségi elitjéhez.⁴⁴ A többi tárgy minden bizonnyal a plébános személyes ingósága lehetett. A legértékesebb tárgy a 17 aranyat érő *strangulum*, ami talán egy értékes textilből készült takaró, vagy szőnyeg lehetett. Az ág érdekes része a felsorolásnak, ugyanis ebben a korban ez a berendezési tárgy ritkán része a bútornak, legtöbbször csak a földre terített derékaljon, esetleg padon aludtak. Igaz, mivel az értéke még ágyneművel együtt sem került feljegyzésre, itt sem szabad mivesebb dologra gondolnunk. A többi elrabolt tárgy ruhadarab: egy bőrköpeny és két csuklya, illetve egy pár láb-beli. Ezek mind a felsőruházat darabjai. Az összes tárgyat nyilván a plébános házából ragadták el a rablók, a pap pénzzel teli erszényével együtt. Nem szerepelnek a károk között liturgikus ruhák és a templom más felszerelése

44 MÁLYUSZ Elemér 1971 137–140.

sem. E hiányosságok arról árulkodnak, hogy a fosztogatók korántsem vittek el mindent, a plébánosnak feltehetően volt lehetősége még idejében elmenekíteni az értékesebb tárgyait a házából, és alighanem a templomot nem is érte még ekkor támadás.

Másként alakult a későbbi, sokkal durvább hatalmaskodás, amiről az 1429-es oklevél emlékezik meg. Ebben a kalocsai érsek vállalta az emberei által a valferi birtokukon okozott károk megtérítését Töttös László és anyja Orsolya számára. A viszály nyilván a birtokhatárok körüli vita miatt robbanhatott ki, ugyanis az érsek megígérte, hogy határjeleket emel és a kői (ma Banoštor, Szerbia) káptalan előtt örökvallást tesz, valamint egy oklevelet is kiállít a határról. A hatalmaskodás során gyilkosság is történt, és az okozott kár igen jelentős lehetett, ugyanis az érseknek 1000 forintot kellett fizetnie, ha nem teljesíti a rá kirótt jóvátételi kötelezettségeit. A hatalmaskodás célpontja ezúttal egyértelműen a Szent Miklósnak szentelt valferi templom volt, amit nem csak kifosztottak, de meg is rongáltak: mennyezetét és minden bizonnal tetőzetét, valamint a templom kapuja előtt álló fakápolnát is lerombolták. Ezeket nem egyszerűen csak helyre kellett állítani, de az elpusztított fakápolna helyett, a régiivel azonos méretben, kőből kellett újat építtetnie az érseknek. Az ilyen kápolnák a templom mellett általában temetőkápolnaként szolgáltak, esetleg padlójuk alatt helyezték el a csontházat, ami a temetések során felszínre került régi sírok emberi csontjainak elföldelésére szolgált. A rongálás során összetörték a templom kelyhét és nagyobbik harangját is, amelyeknek kijavítására szintén kötelezték az érseket. A falusi templomok legnagyobb értékét általában a kehely jelentette, ezt ugyanis sokszor ezüstműből készítették és mindig aranyozták, mert a hagyományok szerint a mise során a kehelyben Krisztus vérévé átlényegülő bor csak arannyal érintkezhetett. Ezért aztán a rablók célja is leginkább a misekehely megszerzése volt. Viszont ezeket könnyű volt elrejtetni is, így számos templomból kerültek elő a török háborúk idején elrejtett, fülkébe befalazott vagy elásott kelyhek, mint például az észak-magyarországi Zubogy templomából is.⁴⁵ Különös, hogy Valferben nem elrabolták, hanem összetörték a fosztogatók a kelyhet, ami talán arra vall, hogy nem ezüstműből, hanem csak aranyozott rézből készült, és amikor erre rájöttek a hatalmaskodók, akkor törték össze dühükben a számukra értéktelenné vált tárgyat. A falusi kelyhek gyakran viszonylag egyszerűek voltak egy gazdagon díszített nemesi vagy királyi kehelyhez képest. (3. kép). A harangok, mint a keresztény liturgia elmaradhatatlan kellékei Kárpát-medence szerte már a Karoling-kortól használatban voltak a középkor folyamán (4. kép). Méretük azonban eltérő lehetett, az alig tíz kilóstól a közel négy mázsásig ismerünk példányokat. Teológusok, így a 11. századi Abélard azt tartotta ildomosnak, hogy egy kolostorban kettőnél több harang ne legyen, XXII. János pápa 1323-ban pedig egyet tartott elfogadhatónak a számukra, ám ez sok esetben csak elvörös maradt, hiszen például a kolozsmonostori bencés apátságban 1427-ben nyolc harangját írták össze.⁴⁶ A falusi templomokban természetesen leginkább egy kisebb méretű harangot feltételezhetünk. Mivel Valferben a nagyobbik harang összetörését említik, így valószínűleg összesen két harang lehetett a templom tornyában, ami egy tehetősebb egyházközség képét mutatja. Sajnos a középkori harangok közül kevés maradt ránk a későbbi török hódoltság területéről. Értékes bronz anyaguk miatt a legtöbbet már a török háborúk idején beolvasztották, hogy ágyút öntsenek belőlük, de sokuk a templomok leégése során zuhant le és tört össze vagy olvadt meg a tornyokban. Amelyik mindezt túlélte, azokat az első világháborúban gyűjtötték össze és olvasztották be, hogy kielégítsék a hadiipar nyersanyag igényeit. Ritka az olyan szerencsés lelet, mint a hevesi templom harangja, amelyet a mezőváros polgárai a török háborúk idején úgy mentettek meg, hogy a templom mellett elásták és csak 1966-ban bukkantak ismét rá, csatornaásás közben.⁴⁷

Térjünk vissza a valferi templomhoz. Minden templom legnagyobb kincseit a szentek itt őrzött ereklyéi jelentették a középkorban, mert a hívek azt remélték, hogy azok a szentek, akiket ereklyéik révén kellő tiszteletben részesítették, cserébe közbenjárnak majd érdekükben a Mennyei Atyánál, hogy földi nyomorúságuktól megszabadítsa, és örök üdvösséghez segítse őket. Ilyen ereklyékből összesen huszat sorol fel az oklevél, húsz ereklyetartóban. Igen nagy szám ez egy falusi templomhoz képest. Ezek az ereklyék általában szentek apró csonttöredékei voltak, amelyeket fából faragott és festett-aranyozott vagy ötvösművi ereklyetartókban őriztek, akár többet is együtt. Általában az ilyen ereklyék között nagy számban előfordultak másodlagos, például érintéses ereklyék is, amelyek olyan tárgyak voltak, amelyek azáltal részesültek egy szent csodatévő erejében, hogy annak egy testereklyéjéhez hozzáérintették őket. Az ereklyék kapcsán említi az oklevél az oltárt, amin tizennégy ereklyét kellett elhelyezni. Az ilyen nagyszámú ereklye, főleg ha nagyobb méretű ereklyetartókban őrizték őket, jelentős helyet foglalt el, ezért néha az oltár mögött egy ajtókkal ellátott szekrényben helyezték el őket, ebből alakultak ki a későgótikus szárnyasoltárok, ám itt még erről nincsen szó (5. kép).⁴⁸ További hat ereklye elhelyezéséről nem szól az oklevél, ezeket talán a sekrestyében őrizhették, mint például a székesfehérvári bazilika ereklyéit, amelyek ennek köszönhetően menekültek meg a templom tetőzetét elpusztító, de a sekrestye feletti tornyot megkímélő az 1327-es tűzvészről.⁴⁹

45 LUKÁCS Zsuzsa 1982 59.

46 BENKŐ Elek 2002 71–72.

47 PATAY Pál 1989 20.

48 LAABS, Annegret 1997 71–74.

49 SRH I. 491–492.

5. kép – A kölni klarissza templom egykori főoltára, a Klarenaltar, ereklyetartókkal, 1350 körül, Köln, székesegyház

6. kép – Szent Miklós Szelcséről (Selce, Szlovákia), 14. század második fele, (Besztercebánya, Stredoslovenské múzeum Vu-03567)

7. kép – Madonna gyermekkel Csepregről (Vas vármegye), 1340 körül (Magyar Nemzeti Galéria 90.16M)

A berendezési tárgyak között több kép vagy szobor is szerepel, amelyeket az 1429-es oklevél a mindkettőt jelentő „imago” kifejezéssel jelölt. Az egyik a templom védőszentjéé, Szent Miklósé. Egy hasonló, 14. század végétől származó szobor Szent Miklósról a felvidéki Szelcse (Selce) középkori templomából maradt fenn (6. kép). Szent Miklós kifejezetten népszerű szentnek számított a középkori Magyar Királyságban, jelentősége csak Páduai Szent Antaléval mérhető össze. Bár tisztelete keletről terjedt el, de a 11. századtól, mikoron a kisázsiai Myrából az itáliai Bariba kerültek át ereklyéi, nyugaton is divattá vált neki dedikálni a templomokat vagy az oltárokat. Miklós a házasság és anyaság oltalmazója, emléknapja a karácsonyi ünnepkör vigíliája. Többek között patrónusként tisztelték a gabona- és borkereskedők, árusok, halászok és vízimolnárok és nem kizárt, hogy valójában a szászok és a Rajna-vidéki németek terjeszthették el kultuszát ideköltözésük révén. Figyelemre méltó, hogy Miklós tisztelete a víziutak mentén terjedt el a leglátványosabban, és ezzel függhet össze, hogy éppen a különböző kereskedők és különböző folyókhoz köthető mesterségek képviselői választották patrónusuknak. Mindez megmagyarázhatja a valferi templom védőszentjének kiválasztását is.⁵⁰

Az oklevél említi egy Szűz Mária képet, vagy szobrot is, amely egy rőfnyi (azaz 60-80 cm) magas volt. Szűz Mária tisztelete minden más szentét felülmúlta a középkorban. Nem igen volt templom Európában, ahol ne szenteltek volna neki oltárt, és ne állították volna fel szobrát vagy képét. Jól érzékelteti, milyen lehetett ez a szobor a Csepregről (Vas vármegye) származó 14. századi Madonna, mely méretében is jó párhuzam, mivel a szobor 80 cm magas (7. kép). A Madonna a Nemzeti Galéria egyik legrégebbi gótikus faszobra, ennek ellenére nem a Felvidékről vagy Erdélyből származik, hanem a mai Magyarország területéről. Ezt a különleges szobrot a csepregi plébániatemplom tüzeléshez összegyűjtött faanyagából mentették meg 1990-ben.

Az oklevélben szerepel még „a jászolban fekvő Úr születésének papírra festett képe”, ami egy fa oltárhoz kapcsolódott. A betlehemi jelenetet ábrázoló oltárkép karácsonykor a templomokban eljátszott betlehemi játék hátterét alkothatta. E szent játék szokását még Szent Ferenc teremtette meg az 1223-ban, Greccióban berendezett Betlehemmel.

Minden bizonnyal mindhárom ábrázolás egy-egy oltárt díszített, ami azt jelenti, hogy a templomban a Szent Miklósnak szentelt főoltár mellett egy Szűz Mária és egy Krisztus Születése oltár is állhatott. A szobrok és az oltárkép közvetlenül az oltárokon állhattak, ahogy ez már a 12. századtól szokásos volt a nyugati kereszténységben

⁵⁰ BÁLINT Sándor 2004. december 6. (<https://mek.oszk.hu/04600/04656/html/unnepikioo06/unnepikioo06.html>)

8. kép – Szent Olaf oltára, Tofta, Svédország, 14. század eleje
(KROESEN, Justin et al. é.n. nyomán)

9. kép – Krisztus születése papíron, 15. század közepe
(The Metropolitan Museum of Art 30.51.1)

(8. kép).⁵¹ A későközépkori falusi templomokban: a főszentélyben álló főoltáron kívül gyakoriak a diadalív két oldalán elhelyezett mellékoltárok. A Mária-oltár a diadalív északi oldalán kapott helyet általában, és előtte, a hajó északi oldalán foglaltak helyet a templomban a nők.⁵² Ebből a korból igen kevés oltárképet és szobrot ismerünk a középkori Magyarországról, és ami van, az is az ország északi részéből maradt meg,⁵³ így a valferi oklevél információi különösen érdekesek számunkra. Különösen figyelemreméltó a Krisztus születésének papírra festett képe. Ezt aligha lehet másképp magyarázni, mint hogy itt egy kifestett fametszetről lehet szó, amit egy fa oltártáblára ragasztottak fel. A fametszetek a 14. században jelentek meg Európában. Ezek ekkor még jobbára szentképek voltak, amelyeket főleg zarándokoknak árusítottak. A valferi oltárkép a fametszeteknek egy sajátos korai felhasználási módjáról tanúskodik. Az ábrázolás hasonló lehetett egy valemennyivel későbbi, Nürnbergben készült Krisztus születéséhez (9. kép).

Az oklevél említi „*egy feszületre való képet*” is. Ez esetben talán egy diadalív alá függesztett, vagy kálváriagerendára állított feszületen elhelyezett Krisztus képre, vagy sokkal inkább faragott korpuszra gondolhatunk. A középkori templomok diadalíve alatt helyezkedett el egy gerenda, amelyre egy kálvária jelenetet: azaz egy feszületet és a sirató Szűz Mária és Evangélista Szent János képét vagy szobrát helyezték el, mint például a kassai Szent Erzsébet-dómban. Van olyan változat, ahol Krisztus mellett a két lator látható, mint a Magyar Nemzeti Galériában, ahol két különböző alkotás együtt van kiállítva (10–11. kép). Valfer esetében valószínűleg csak egymagában állt a feszület, mivel nem említenek mellékalakokat. Ez a gerenda az ókeresztény templomok szentélyrekesztőjének részét alkotó *templon*-gerenda leszármazottja, amit ikonokkal díszítettek. Ebből fejlődött ki az ortodox templomok későbbi ikonosztáza is. A 13. században még nyugaton is előfordult, hogy a kálvária gerendára több ikont is felhelyeztek. Egyszerűbb megoldásként viszont néha csak egy feszületet függesztettek le a diadalív közepéről. A leggyakoribb, fából faragott feszülettípus mellett ilyen funkcióban főleg Itáliában elterjedtek a „*croce dipinta*”-k, és a „*croce sagomata*”-k. Mindkét típus festett feszületet jelent, ahol a megfeszített Krisztus alakját és a néha a kísérő figurákat is magára a fából ácsolt keresztre festették rá. A „*croce sagomata*”-k esetében az alakokat körül is vágták, így szoborszerű hatást értek el vele. Itálián kívül, azonban ilyeneket nem ismerünk, így a középkori Magyarországról sem, így itt inkább faragott korpuszra gondolhatunk.

51 SUREDA I JUBANY, Marc é. n. 57.

52 ŽÁRY, Juraj 1986 68.

53 RADOS Jenő 1938 30; RADOCSAY Dénes 1955 44.

10. kép – Kálvária-csoport Máriával és Jánossal, Kassa Szent Erzsébet-Dóm, 15. század első fele

11. kép – Feszület Szepesbéláról (Spišská Belá, Szlovákia), 1500 körül (Magyar Nemzeti Galéria); Latrok, Kálvária mellékalakjai Libetbányáról (?) (L'ubietová, Szlovákia), 1500 körül (Magyar Nemzeti Galéria)

12. kép – Szent Egyed miséje, Szent Egyed mester, Franciaország, 1500 körül (London, National Gallery NG4681)

13. kép – Textil oltárbaldachin ábrázolása Amiens-i ünnepi misszáléban, 1323 (KROESEN, Justin et al. é.n. nyomán)

Emellett még feltűnik egy másik festett kereszt is az oklevében, ez azonban egy körmeneti kereszt, ami egy hosszú rúdra tűzve hordozták a menet élén a körmenetek alkalmával. Ezek a kálváriakereszteknél sokkal kisebb méretűek voltak és sokszor aranyozással, drágakövekkel díszített ötvösművek látták el a szerepüket. Egy falusi templomban viszont csak festéssel és aranyozással utánozhatták az ilyen drága kereszteteket. Hasonló festett fa körmeneti keresztet főleg Itáliából ismerünk. A valferi körmeneti kereszthez tartozott egy muszlinból szőtt lepel – amivel letakarhatták. Végül felsorolnak egy „fából készült és teljességgel ezüsttel bevont kis keresztet” is. Ez utóbbi talán egy oltárkereszt lehetett, ami az oltár elengedhetetlen tartozéka volt. Általában a körmeneti keresztetkhez hasonló, de talpon álló keresztetk voltak. Magyarországon elsősorban bronzból öntött, esetleg aranyozott,

14. kép – A csengettyű használata szentség feladása során, Anglia, 1360–1375 (The British Library Royal 6 E. VII, f.70)

vagy zománcdíszes körmeneti keresztet kerülnek elő elpusztult falusi templomok régészeti leletei közül, ez esetben viszont az oltárkereszt egy vékony ezüstlemezekkel beborított fakereszt volt. Az oltár felszereléséhez tartozott a két korporálé, azaz ostyaabrosz is. Ezek négyzetes fehér vászonkendők voltak, amelyre a szentmise során az oltáriszentséget helyezték.

Az oltár – minden bizonnyal a főoltár – díszítésére szolgált „két új, ... szőttesből összevarrt függöny és egy harmadik, melyet az oltár fölé, a boltozathoz kell függeszteni” Ilyen oltárfüggönyöket és textilből készült oltárbaldachint csak ábrázolásokról ismerünk a későközépkorból. (12-13. kép) Lényegében az épített oltárbaldachinok⁵⁴ funkcióját látták el: azaz a mise áldozati liturgiája során, az átváltoztatás idején a rájuk akasztott függönyök takarták el a szertartást végző papot és az oltárt, majd csak az úrfelmutatás során húzták szét ezeket, hogy a hívek láthassák a már Krisztus testévé átlényegült ostyát és a Krisztus vérévé átváltoztatott bort. A miseliturgia fontos kelléke a valferi oklevélben említett „Krisztus testének felemelésekor használt csengettyű” is, amivel az átváltoztatást jelzi egy ministráns a híveknek, akik a behúzott függöny miatt nem láthatták a mise legfontosabb eseményét (14. kép). Ez a szokás máig fennmaradt, ám a függönyök már eltűntek a katolikus templomokból, és csak az ortodox liturgiában maradtak meg. A Duna-Tisza közéről jelenleg egyetlen ép, középkori templomi csengettyűről van tudomásunk. 1773-ban került elő a ferencszállási templom romjai közül egy tökéletes állapotú darab, melynek oldalába belevésték a találat időpontját (15-16. kép). Hasonló, törött darabok kerültek elő Nemesnáudvar – Szentistván, valamint Kunfehértó – Fehértó lelőhelyeken létezett középkori templomok helyén is (17. kép).

⁵⁴ KROESEN, Justin é.n. 57.

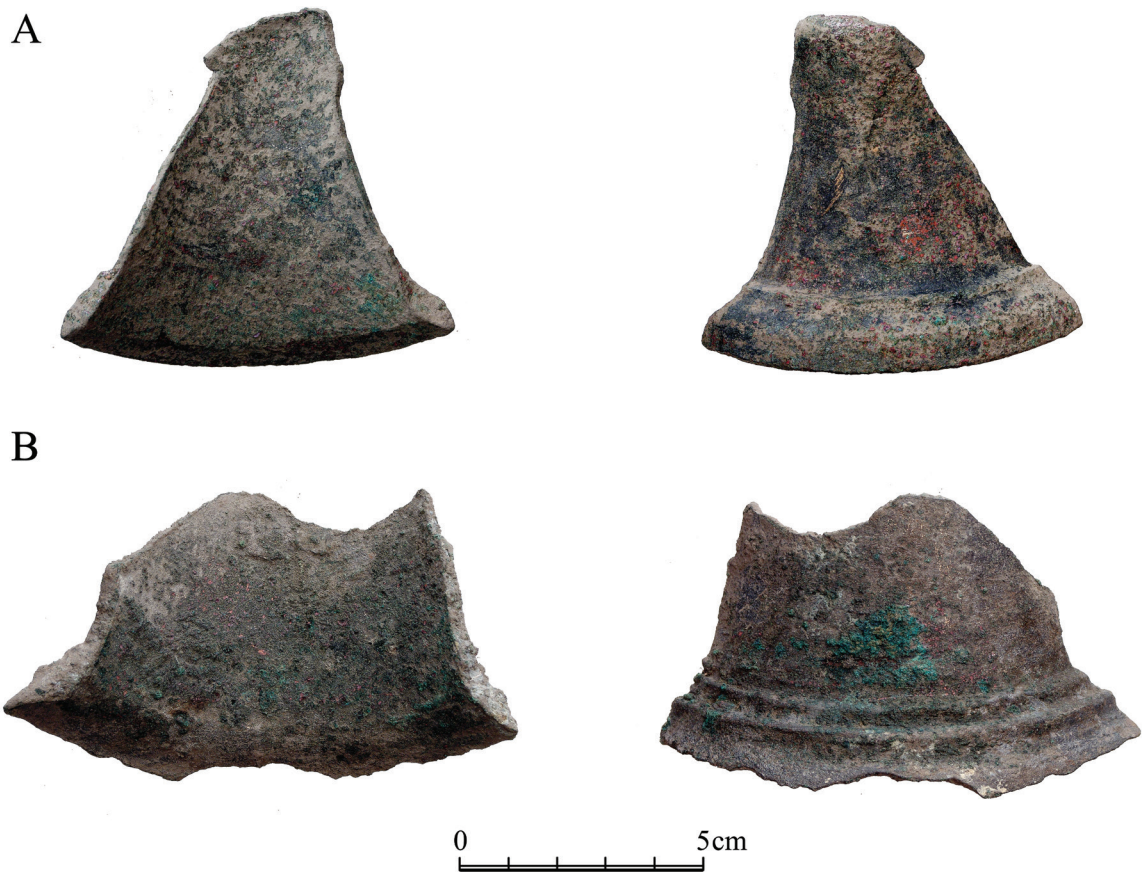
15. kép – A középkori Ferencszállása lelőhely templomának romjai közül előkerült csengettyű (Petőfiszállási – Ady Endre utca lelőhely, Kiskun Múzeum)

anyagból készült miseruhát azaz a *casula*-t. A Metropolitan Museum of Art 14. századi katalán Szent Péter szobra jól illusztrálja, miként mutatható egy 14. századi díszesebb *casula* (20. kép). A valferi oklevél az *alba* kivételével minden ruhadarabból hármat említ. Mivel a liturgikus ruhák az oltárokhoz tartoztak, ezek hármasszáma összefügg a templom három oltárával.

A két valferi hatalmaskodás listája alapján pontos leltárt kapunk egy 15. század eleji délvidéki magyar plébániatemplom, és plébániaház felszereléséről. Ez a felszerelés hiánytalanul tartalmazza a szükséges liturgikus öltözeteket és könyveket, valamint az oltárfelszereléseket és díszeket: a kelyhet, korporálét, az ereklyetartókat, az oltárfüggönyöket, oltárbaldachint csengettyút és húsvéti gyertyát, illetve szentképeket, szobrokat, feszületeket is. A felszerelési tárgyak túlnyomó többsége fából és textilből készült, fémtárgyat a vélhetően rézből készült kelyhen és az oltárkereszt ezüstborításán kívül nem is említenek, ilyenek még legfeljebb csak az ereklyetartók között lehetnek. Nem csoda, ha az elpusztult középkori templomok felszereléséből jobbára semmi, vagy legfeljebb egy-egy kereszt, esetleg ereklyetartó töredék kerül elő a régészeti feltárások során.

ANNO 1773 FERENTZ SZALLÁSI
PUSZTA-TEMPLOMBAN A SÁTOTTFEL
EZEN TSENGETÜ F 16 MAI:

16. kép – A ferencszállási templom csengettyűjének 18. századi felirata

17. kép – Középkori csengettyűk töredéke Nemesnádudvar – Szentistván (A, Dömötör József találata), illetve Kunfehértó – Fehértó lelőhelyekről (B, Szabó Zsolt találata)

18. kép – Stola Angliából, 14. század (The Metropolitan Museum of Art 27.162.2)

19. kép – Manipulus Angliából, 14. század (The Metropolitan Museum of Art 27.162.3)

20. kép – Díszes casula Szent Péter alakján Katalóniából, 14. század első fele (The Metropolitan Museum of Art 27.18.2)

IRODALOM

AO XXXIV. – Teiszler Éva

2013 Anjou-kori Oklevéltár. XXXIV. 1350. Budapest-Szeged

BÁLINT Sándor

2004 Ünnepi kalendárium I. Budapest

BENKŐ Elek

2002 Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi, Budapest–Kolozsvár

CD II. - FEJÉR, Georgius

1829 Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomus II. Budae

FENYVESI László

2000 Tolna megye középkori történetéhez kapcsolódó oklevelek regesztái 1009-1541 - Tolna Megyei Levéltári Füzetek 8. Szekszárd

FÓTI Miklós – PÁNYA István

2022a Bodrog vármegye településhálózatának rekonstrukciója a török defterek alapján - A zombori és a bajai náhije települései 1578-ban, Budapest-Kecskemét

2022b Ottoman nam-i diğér as a tool for the reconstruction of the settlement network of medieval Bodrog county, Archivum Ottomanicum 2022 179–190.

GYÖRFFY György

1963 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Budapest

JAKÓ Zsigmond

1990 A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei, 1289–1556 I. kötet. 1289–1484 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 17. Budapest

KAPOCS Nándor – KŐHEGYI Mihály

1983 Katymár és környékének középkori oklevelei a Zichy-okmánytárban. Bajai dolgozatok 5., Baja

KÁLDY-NAGY Gyula

2008 A szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben. Dél-Alföldi évszázadok 24., Szeged

- KROESEN, Justin
 é.n. Altar Canopies, Baldachins and ciboria, North & South. Kroesen, Justin – Leeﬂang, Micha – Sureda i Jubany, Marc (szerk.): Medieval art Norway and Catalonia 1100–1350, Zwolle 57–65.
- LAABS, Annegret
 1997 Das Retabel als „Schaufenster” zum göttlichen Heil. Ein Beitrag zur Stellung des Flügelretabels im sakralen Zeremoniell des Kirchenjahres. Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft, 24. Bd., Kunst als Ästhetisches Ereignis. Marburg 71–86
- LUKÁCS Zsuzsa
 1982 A zubogyi gótikus kehely és paténa. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 21. 59–73.
- MÁLYUSZ Elemér
 1971 Egyházi társadalom a középkorban, Budapest
- MIKÓ Árpád - MOLNÁR Antal
 2003 A váradi középkori székesegyház kincstárának inventáriuma (1557), Művészettörténeti Értesítő 52. Évfolyam 2003/3-4. sz. Budapest 303–318.
- MOLNÁR Antal
 2004 Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez. Budapest
- PATAY Pál
 1989 Corpus campanarum antiquarum Hungariae. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt. Budapest
- PAPP György - RAJSLI Ilona
 2006 Bácskai helységek Pesty Frigyes 1864. évi kéziratos helynévtárában, Tóthfalu
- PÁNYA István
 2022 Úttalan utakon – Adatok a késő középkori Bodrog vármegye úthálózatához In: Varga Szabolcs – Türk Attila (szerk.): Mohács szimfónia. Tanulmányok a mohácsi csatával kapcsolatos kutatások eredményeiből. Budapest 47–60.
- RADOCSAY Dénes
 1955 A középkori Magyarország táblaképei. Budapest
- RADOS Jenő
 1938 Magyar oltárok. Budapest
- SÖRÖS Pongrác (szerk.)
 1903 A pannonhalmi Szent Benedek-rend története II. Budapest
- SRH – Emericus Szentpétery (szerk.)
 1937–1938. Scriptores Rerum Hungaricarum. Budapest
- SUREDA I JUBANY, Marc
 é.n. The sculptural image and the altar. Maddonnas between North and South, Kroesen, Justin – Leeﬂang, Micha – Sureda i Jubany, Marc (szerk.): North & South. Medieval art Norway and Catalonia 1100–1350, Zwolle 47–55.
- SZABÓ István
 1954 Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. Budapest
- ZsO II/1. - MÁLYUSZ Elemér
 1956 Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410): Első rész (1400–1406) (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 3. Budapest
- ZsO III. - MÁLYUSZ Elemér
 1993 Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412) (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 22. Budapest
- ZsO IV. - MÁLYUSZ Elemér
 1999 Zsigmondkori oklevéltár VI. (1417–18) (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 32. Budapest
- ZO II. - NAGY Imre–NAGY Iván–VÉGHÉLY Dezső
 1872 A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. II. Pest
- ZO III. - NAGY Imre–NAGY Iván–VÉGHÉLY Dezső
 1874 A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. III. Pest
- ZO IV. - NAGY Imre–NAGY Iván–VÉGHÉLY Dezső
 1878 A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. IV. Budapest

ZO V. - NAGY Imre

1888 A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. V. Budapest

ZO VI. - NAGY Imre

1894 A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VI. Budapest

ZO VIII. - KAMMERER Ernő

1895 A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VIII. Budapest

ZO X. - KAMMERER Ernő

1907 A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. X. Budapest

ŽÁRY, Juraj

1986 Dvoljod'ové kostoly na Spiši, Bratislava

MELLÉKLETEK

1. 1401. Hájszentlőrinc, ápr. 18. Bodrog vármegye ispánjai és szolgabírói bizonyítják, hogy János apáti plébános Töttös László Valfer nevű birtokán a plébánost mindenéből kipszűtötte, egyházi felszerelését, ruháját, ingóságait és készpénzét elrabolta.⁵⁵

(...) Sid-i Imre járult színünk elé urának, Bothmonostra-i Teteus László mesternek képviselőjében és a következőket panaszolta el: János, Apat-i plébános, Parazzeue (így!) csütörtökén⁵⁶ bűntársaival együtt.....⁵⁷ előre kitervelt, gyűlöletből fakadó gonoszsággal, urának Valfer nevezetű birtokát megrohanta, és ott javait valamint –it erőszakkal és hatalmaskodva feldúlta és elhordta, ti., egy jó antifonálét (*antiphonare*)⁵⁸, egy jó zsol-tárkönyvet (*spalterium*), és hasonlóképpen Máté úrnak, (Teteus László) plébánosának javait ugyanott feldúlta és onnan elhordta, ti., egy jó olvasókönyvet/leckéskönyvet (*lectoriale*)⁵⁹, egy 17 forint értékű terítéket/szőnyeget (*strangulam*)⁶⁰ egy 4 forint értékű bőrből készült [köpenyt?] (*pellicium*) ezen felül egy erszényben található 12 forintot, egy 4 forint értékű kapucnit (*capucium*), annak ágát minden tartozékával, egy 100 új dénár(?) értékű bakancsot, (*unam caligam centum novos valentem*) és egy 100 dénár értékű iskolai kapucniját (*capucium scholaris*). Ezért (Sid-i Imre) alázatosan kért minket, hogy az igazság kivizsgálására bocsássuk rendelkezésére emberünket. Mi pedig az ő törvényes kérésére átküldtük emberünket, ti., Zaka-i Bertalan fia Istvánt és Zaka-i Imre fia András, akik onnan visszatérve nekünk egyhangúan a következőket azt mondták, hogy a fent említett dolgokat ugyanaz a János plébános tette, amint az korábban mondatott. Kelt Hájszentlőrincen (*in Sancto Laurencio Hay*), az Úr 1401. évében, a tojások összetörését követő hétfőn.

Nos Andreas filius Petri de Vizkez comes Bodrogiensis, ac Andreas de Paka necnon Augustinus de Tarnok iudices nobilium eiusdem comitatus, significamus tenore presencium quibus expedit universis, quod accedens ad nostram presenciam Emericus de Sid in specie magistri Ladislai Teteus de Bothmonostra domini sui, nobis querulose protestatus extitit per hunc modum, ut Johannes plebanus de Apati feria quinta Parazzeue (így) unacum complicibus suis ex concepta rancoris malicia, in possessione domini sui Valfer vocate irruendo, ibique bona et sue violenter et potencialiter depredando et asportando, videlicet unum bonum antiphonare (így) ac unum bonum spalterium (így) simili modo bona domini Mathie plebani sui de eadem depredando et asportando, videlicet unum bonum lectoriale, unam strangulam sedecim florenos valentem. unum pellicium quatuor florenos valentem, ac super eundem in una bursa duodecim florenos, unum capucium quatuor florenos valentem, ac lectum eiusdem cum omnibus pertinentiis, unam caligam centum novos valentem, unum capucium scholaris sui centum denarios valentem, unde petens nos humili cum instancia, ut ad huiusmodi inquisitionis veritatem nostrum daremus hominem; nos vero ad legitimam petitionem ipsius nostrum misimus hominem, videlicet Stephanum filium Bartholomei de Zaka ac Andream filium Emerici de eadem, qui exinde ad nos reversi,

⁵⁵ ZO V. 248.

⁵⁶ Nagycsütörtökön („a húsvéti készülétek csütörtökén”)

⁵⁷ Oklevéltárból is hiányzó részek.

⁵⁸ Az officium énekeit tartalmazó liturgikus könyv, összefoglalása azoknak a szentírási szövegeknek, amelyeket, mint antifonákat énekelnek a zsolozsmaliturgia keretein belül.

⁵⁹ Lectionarium?

⁶⁰ Stragulum?

nobisque concordi voce dixerunt in hunc modum, ut omnia premissa idem .Johannes plebanus fecisset ut predicetur. Datum in Sancto Laurencio Hay, feria secunda proxima post concussionem ovorum, anno domini Mmo CCCCmo primo.

2. 1429. Apáti, máj. 1. János kalocsai érsek és néhai Töttös László özvegye Orsolya és fia László bizonyos kártelemek és határjárás iránt egyezsége lépnek.⁶¹

Mi János, Isten és az apostoli szék kegyelméből az egyesült kalocsai és bácsi egyház érseke tanúsítjuk: noha egyfelől a néhai Bathmonostri-i Tewthes Lászlónak Orsolya nevezetű özvegye, másfelől ugyanannak ezen Orsolyától származó László nevű fia között, azon számtalan sérelem, kár, ártalom, valamint emberek meggyilkolása, ütlegetése, megsebesítése, vérenek ontása, foglyul ejtése és kínzása, továbbá dolgoknak és javaknak elhordása, egyházaknak és házaknak felégetése, birtokok feldúlása, földeknek, erdőknek, réteknek és további tartozékoknak elfoglalása, elbitortlása és visszatartása, valamint a viszálykodásból és veszekedésből származó másfajta gonoszságok és hatalmaskodások miatt per keletkezett, mely egy bizonyos ideig zajlott, azonban mi számos derék és nemes férfi elrendelt ítélkezése által ugyanazon Orsolyával és László nevű fiával a béke és az egyetértés ezen egységére jutottunk: először és mindenekelőtt azoknak Walfer nevezetű birtokán épített Szent Miklós hitvalló egyházát gerendákkal/deszákákkal befedni és egyesíteni; ezenfelül ugyanazon egyház ajtóit előtt álló, fából épült kápolna helyén, akkora hosszúságban, szélességben és hosszúságban, mellyel az fából emeltetett és fel lett építve, a most következő Szent Gál hitvalló ünnepéig kőből hasonló módon újra építeni és azt tetővel befedni; nem kevésbé ugyanazon egyháznak összetört kelyhét ismét helyrehozni; ugyanannak nagyobbik, szintűgy összetört harangját újraönteni; húsz ereklyetartó helyére másik húsz ereklyét, melyekből tizenhárom az oltáron (in tabula) tartozik lenni, visszahelyezni; hasonlóképpen egy pergamenből készült kézikönyvet (*manuale*), szintűgy két korporalét, hasonlóképpen három új egyszerűen szőtt és varrott palástot, szintűgy két új, hasonlóan szőttből összevarrt függönyt (*vela*)⁶² és egy harmadikat, melyet az oltár fölé, a boltozathoz kell függesztetni, szintűgy két muszlinból szőtt miseruhát, hasonlóképpen két köpenyt (*humeralia*) arany szöveggel és egy harmadik egyszerűen szőttet, szintűgy egy szőtt fehérét (*unam albam*), szintűgy három stólát, szintűgy három övet, hasonlóképpen három karkendőt (*manipula*), szintűgy egy festett körmeneti keresztet muszlinból szőtt fátyollal és egy aranyozott kereszttel, szintűgy egy másik fából készült és teljességgel ezüsttel bevont kis keresztet, hasonlóképpen egy feszületre való képet, szintűgy egy Szent Miklós képet, hasonlóképpen egy rőfnyi hosszú Szűz Mária képet, szintűgy egy fa oltárt (tabula), melyhez kapcsolódik a jászolban fekvő Úr születésének papírra festett képe, hasonlóképpen egy a húsvéti örömhirdetésre (*pro exultet*) rendelt és mind hosszában, mind vastagságában egy emberi kar méretű gyertyát, és szintűgy egy a Krisztus testének⁶³ felemelésekor használt csengettyűt, ugyanazon egyháznak visszaadni és juttatni; ezen felül ugyanazon egyháznak annak temetőjével együtt[o]⁶⁴ szentelni és[liari]⁶⁵, valamint az edényeket és az említett dolgokat megőrizni tartoznak egészen az említett időpontig, továbbá[s]⁶⁶ és bármilyen az említett Orsolya asszonynak és László fiának okozott [károkat] és sérelmeket, Pünkösdi ünnepének most következő nyolcadán[merli]⁶⁷, [viro]⁶⁸ kalocsai lektorunk és kanonokunk, továbbá lelkiekben Kalocsa városában általános helynökünk vikáriusunk (számára), ugyanazon [d].....⁶⁹ [habita], 1000 újonnan vert forintját és másik 80 forintját Ja⁷⁰ Walfer megkínzásáért (?).....[e]⁷¹ meggyilkolásáért (?), a jelenleg forgalomban lévő erdélyi dukátokkal⁷² megfizetni tartozunk⁷³ [pro tam nos].....⁷⁴ ugyanazon⁷⁵ László a határok bemutatása szerinti határjárását[ationem]⁷⁶⁷⁷ és esküdt⁷⁸ a mi/mieinket⁷⁹ és ti.

61 ZO VIII. 374-376., DL 80202

62 Velum: lepel, fátyol, takaró, függöny.

63 Ostya.

64 Hiányzó rész.

65 Hiányzó rész.

66 Hiányzó rész.

67 Hiányzó rész.

68 Hiányzó rész: itt egy személynév következne.

69 Hiányzó rész: esetleg domine? (ugyanazon Orsolyának?)

70 Hiányzó rész.

71 Hiányzó rész.

72 Hiányzó rész.

73 Hiányzó rész.

74 Hiányzó rész.

75 „Ugyanazon”-nak fordítható, amennyiben a kötetben szereplő és hiányos „*dem-„et „idem”-nek oldjuk fel.

76 Hiányzó rész.

77 Hiányzó rész.

78 Hiányzó rész.

79 Előtte lévő szó hiányzik.

ugyanazon László jobbágyainak az említett⁸⁰ Walfer és⁸¹ Apathy birtokaink[a]⁸² között, Aranyan és Darvaz nevezetűek (felől?) tett (határjárás), jóváhagyni és örökkön hálásnak lenni és⁸³ határokat emelni, és afelől a (és?) időszerű örökvallást Kw káptalanban letenni, továbbá az oklevelet azon határokról ugyanazon káptalanban kiadni tartozunk és tartozik. Azon kötelezettség beillesztésével, hogy ha mi és ugyanazon László mester a fent említett dolgokat egészben vagy részben nem gondoskodnánk vagy nem tudnánk betartani, illetve nem gondoskodna vagy tudná betartani, ezen esetben mi vagy ugyanazon László mester 1000 tiszta arany forintra kell hogy ítéltsünk, vagy ítéltesen velünk szemben, melyre mi önként köteleztük magunkat jelen oklevél erejével és tanúságával. Kelt Apathy nevezetű birtokunkon, az Úr születésének 1429. évében, Fülöp és Jakab apostolok ünnepén.

Nos Johannes dei et apostolice sedis gratia archiepiscopus ecclesiarum Collocensis et Bachiensis canonice unitarum memorie commendamus, quod licet inter nos ab una, et nobilem dominam Ursula vocatam, relictam condam Ladislai Tethews de Bathmonostra et Ladislaum filium eiusdem de eadem partibus ex altera, de et super nonnullis iniuriis, dampnis, nocumentis, bominum interemptionibus, verberationibus, wlnerationibus, sanguinis effusionibus, captivationibus, tormentationibus, rerum et bonorum ablationibus, ecclesiarum et domorum combustionibus, possessionum devastationibus, terrarum, silvarum, pratorum ceterarumque utilitatum occupationibus, usurpationibus et detentionibus, aliisque malorum generibus et aetibus potentiariis rixe et contentionis matéria suscitata et aliquamdiu ventilata extiterit, tamen nos ordinativa dispositione nonnullorum proborum et nobilium virorum, pacem partium zelantium, cum eisdem domina Ursula et Ladislao filio suo ad hanc pacis et concordie devenimus unionem, quod inprimis et ante omnia ecclesiam beati Nicolai confessoris in possessione ipsorum Walfer vocata constructam, de novo cum asseribus tegi et cooperiri, et insuper loco capelle lignee, ante fores eiusdem ecclesie existentis, in tantis longitudine, latitudine et altitudine, in quantis de lignis erecta erat et constructa, modosimili de novo cum lapidibus, usque ad festum beati Galli confessoris nunc affuturum, edificari et cum asseribus cooperiri, necnon calicem eiusdem ecclesie confractam iterum reparari, et campanam eiusdem maiorem similiter confractam refundi, ac loco viginti reliquiarum alias viginti reliquias, quarum quatuordecim in tabula collocari, item unum manuale in pergamento, duo corporalia, tres pallas novas de tela simplici et consuta, item dua vela nova similiter de tela consuta, et tertium quod appendi debet testitudini super altare, item duas casulas de sindone subductas cum tela, item duo humeralia cum texta aurea et tertium de tela simplici, item unam albam de tela, tres stolas, tres cingulos, tria manipula, unam crucem processionalem cum velo de sindone pictam et cruce desuper deaurata, item aliam parvam crucem ligneam generaliter deargentatam, item unam imaginem crucifixi competentem, item unam imaginem sancti Nicolai, et aliam imaginem beate virginis, altitudinis unius cubiti, item unam tabulam ligneam, cui annectatur nativitas domini iacentis in prosepio, depicta in papiro, item unam candelam pro exultet ordinatam ad longitudinem et grossitudinem brachii humani, item unam nolam pro elevatione corporis christi ad eandem ecclesiam dari et assignari; et insuper eandem ecclesiam simulcum cimiterio eiusdem ... o dedicari et ... liari, vasaque et res predictas conservari facere teneamur usque ad terminum prenotatum ceterum ... s et quibuslibet d[ampnis] et nocumentis prescriptis eisdem domine et Ladislao filio suo, octavo die festi Penthecostes nunc affuturo ... merli, viro ... lectore et canonico necnon vicario nostro Collocensi in spiritualibus generali in civitate Collocensi ... eiusdem d ... habita mille florenos [nove mo]nete et alios octuaginta florenos eiusdem monete ... Ja ... Walfer tormento ... e interempti cum ducatis Transsilvanis ad presens curre[n]tibus ... solvere te[n]eamur ... pro tam nos ... dem Ladislaus reambulationem metarum iuxta demonstra[tionem] ... ationem ... et iuratos ... nostros scilicet et eiusdem Ladislai iobagiones inter predictam ... am Walfer ... [possessiones] nostras Apathy ... a, Aranyan et Darvaz vocatas factam, ratam et g[r]atam perpetue habere ac ... metas erigere, fassionem ... superinde opportunam in capitulo de Kw facere ac litteras super eisdem metis in eodem [capitulo] extrahere teneamur et teneatur; tali vinculo obligaminis interserto, quod si nos ac ipse Ladislaus premissa in toto vel in parte observare non curaverimus vel non poterimus, seu non curaverit vel non poterit. extunc nos seu idem Ladislaus in mille florenos puri auri convincamur seu contra nos convincatur eo facto, ad quod nos sponte obligamus vigore et testimonio presentium mediante. Datum in possessione nostra Apathy vocata, in festo beatorum Pliilippi et Jacobi apostolorum, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo nono.

80 Hiányzó rész.

81 Hiányzó rész.

82 Hiányzó rész.

83 Hiányzó rész.

KJM
Kecskeméti
Katona József Múzeum